INSTITUTUL MEDICO-FARMACEUTIC BUCUREŞTI
CONSTANTIN ENĂCHESCU

PSIHOPATOLOGIA EXPRESIEI PLASTICE

REZUMATUL
TEZEI DE DOCTORAT

Conducător ştiinţific:
Prof. Dr. Doc. C. PARHON-ŞTEFĂNESCU

— BUCUREŞTI - 1972 —

INSTITUTUL MEDICO-FARMACEUTIC BUCURESTI

CONSTANTIN ENACHESCU

(ASPECTELE PSIHOPATOLOGICE ALE ACTIVITATII SI CREATIEI PLASTICE)

R E Z U M A T U L

tezei de doctorat

CONDUCATOR STIINTIFIC :

Prof.Dr.Doc. C. PARHON-STEFANESCU.

BUCURESTI - 1972.

PLANUL-SUMAR AL TEZEI DE DOCTORAT

CUVINT INAINTE.

In acest capitol al dizertaţiei noastre este prezentat motivul alegerii acestui subiect, ca reprezentînd o veche preocupare a noastră, de peste zece ani.

Lucrarea a fost elaborată pe baza analizei producţiilor artistice spontane, în principal lucrări de artă patoplastică, produse de bolnavii mentali obişnuiţi internaţi înndiferitele spitale de boli mentale unde am funcţionat ca medic psihiatru în acest interval de timp.

Lucrările analizate de noi, şi pe baza cărora s-a elaborat prezentul studiu, au avut un caracter liber, spontan, tematica şi iniţiativa executării lor aparţinînd bolnavilor şi nesuferind nici un fel de influenţe din afara lor.

In elaborarea acestui studiu mi-au fost necesare cunoştinţe de teoria artei, psihologia artei şi estetică, precum şi un mare volum de informaţie bibliografică din domeniul artei psihopatologice şi psihopatologiei expresiei, pe care nu le-am putut obţine fără ajutorul preţios al unor specialişti consacraţi şi cu numeroase studii în această problemă, cărora le exprim încă odată sentimentele mele de profundă gratitudine.

INTRODUCERE.

In intoroducere se justifică alegerea acestei teme, de abordare complexă şi multilaterală a activităţii şi creaţiei plastice a bolnavilor mentali.

Lucrarea este elaborată pe baza materialului personal, reflectînd concepţia noastră în această problemă.

Cercetarea noastră are un caracter lărgit, studiind pe de o parte activitatea, iar pe de altă parte creaţia ambele în raport cu produsul final, opera de artă psihopatologică.

Aceste două aspecte cu caracter teoretic dar mai ales practic, pentru psihologul experimentalist şi psihiatrul clinician, reprezintă doemnuiul relaţiilor "artist-artă", iar înţelegerea acestui raport, se bazează pe dubla cunoaştere a aspectelor normale şi a celor psihopatologice.

Pe aceste considerente, noi am recurs la un sistem al psihologiei artei, care are ca obiect de studiu tripletul reprezentat prin: "personalitatea creatoare", "procesul de creaţiei artistică" şi "opera de artă".

Scopul în sine al studiului nostru este de a aplica această schemă în scopul rezolvării problemei supusă cercetării în domeniul psihopatologiei creaţiei artistice.

In continuare se prezintă planul-sumar, al tezei de doctorat.

Cap. I. GENERALITATI.

Acest capitol începe prin a introduce cititorul în problema pe care o studiem. Aceasta este analiza activităţii de creaţie plastică şi a produselor patoplastice rezultate în urma acestei activităţi. In paralel este studiată şi personalitatea creatorului de artă psihopatologică, a bolnavului mental.

In tot cursul expunerii noastre se fac referiri comparative între psihologia artei şi arta psihopatologică, după schema mai sus amintită: personalitatea-creaţia-opera de artă.

In continuare, se face definiţia artei. In acest sens sunt prezentate comparativ: arta normală, arta psihopatologică şi

patografia.

In acest sens se consideră că opera de artă este produsul artistic al personalităţilor creatoare normale mental; arta psihopatologică aparţine alienaţilor mentali obişnuiţi internaţi în spitalele de boli mentale şi care au desenat sau pictat în cursul bolii; patografia reprezintă creaţia artistică a artiştilor consacraţi care în decursul vieţii lor au prezentat tulburări mentale variate care s-au reflectat în operele lor ulterioare îmbolnăvirii.

Se trece apoi la discutarea conţinutului valoric al artei, precizîndu-se, după o concepţie proprie că el este reprezentat prin: conţinutul psihologic (personalitatea artistului creator); conţinutul estetic (frumosul, sensibilul, ceea ce impresionează); conţinutul filosofic (ideile, idealurile personale sau colective exprimate de opera artistică respectivă).

Acest conţinut valoric care defineşte însăşi arta, se află în proporţii diferite distribuite în curpinsul unei operei. Pe baza acestei distribuţii noi am dat o clasificare valorică a operelor de artă, după cum urmează:

- artă expresivă: predomină conţinutul psihologic (arta infantilă, arta primitivă-arhaică) ;
- arta contemplativă: predomână conţinutul estetic (arta clasică greacă şi romană);
- arta meditativă: predomină conţinutul filosofic (arta monumentală a Indiei Vedice sau Brahmane).

Se fac apoi referinţe asupra determinismului artei care este dat de următorii factori: biologic, psihologic, social, istoric, cultural.

Sunt analizate în continuare funcţiunile artei: educativ-formativă, catartrică, proectivă, comunicaţională, social-cul-

turală, creator-expresivă, cultural-evolutivă). Aceste funcţiuni, aparţinînd artei normale sunt analizate în comparaţie cu funcţiunile artei psihopatologice. In continuare sunt prezentate şi discutate genurile artei normale şi psihopatologice.

Ultimul aspect al acestui capitol se ocupă de analiza confiniilor artei normale şi artei psihopatologice, recunoscîndu-se prin aceasta caracterul multidisciplinar al studiului nostru. In această priminţă noi deosebim următoarele înrudiri ale artei normale şi psihopatologice, pe care le discutăm: psihologia, psihiatria, psihoterapia, estetica, filosofia, sociologia, etnologia, culturologia, antropologia.

Cap. II. ISTORICUL PROBLEMEI.

Istoricul problemei este prezentat într-un mod sintetic, trecîndu-se în revistă, în ordine cronoіogică, principalele concepţii şi curente care au existat în psihologia artei în decursul timpurilor, insistîndu-se în special asupra celor direct legate de problematica artei psihopatologice.

Iniţial sunt analizate ideile care circulau în antichitate (Platon, Socrate, Hortaţiu) şi renaştere (Alberti, L. da Vinci). Se trece apoi la curente şi concepţii :

<u>Filosofia artei</u>: se fac referiri asupra contribuţiilor în problemă datorate lui Kant, Schiller, Diderot, Lessing, Shopenhauer, Hegel, Taine, Sartre, Marx şi Engels, Comarnescu.

<u>Antropologia culturală</u>: ca concepţia globală, largă, se discută prin contribuţiile lui Lévy-Bruhl, M.Eliade, P.P.Negulescu şi L.Blaga, R.Linton, M.Mead, Ellengerber, Kardiner, Malinowsky.

<u>Psihologia artei</u>: aduce în discuţia problema geniului, gestalitismul, structuralismul, psihocibernetica, pe care le desvoltăm pe larg.

Estetismul: discută probleme legate de determinismul şi geneza operei de artă, impresia artistică, materia sensibilă a artei, impresia. In acest sens sunt analizate: teoria imitaţiei, teoria emoţiei, teoria expresiei, teoria empatiei.

Psihanaliza: este amplu desvoltată în raporturile sale cu creaţia artistică şi opera de artă. In acest sens sunt prezentate într-o manieră critică, operele lui S.Freud, Ch.Baudouin, O.Rank, E.Kries, W.Steckel.

Arta psihopatologică: ca domeniu special destinat studiului de faţă ocupă un loc privilegiat. Sunt analizate din punct de vedere istoric, următoarele aspecte: primele cercetări, teoria geniu-nebunie în creaţia artistică patoplastică, patografia, gestaltismul şi creaţia patoplastică, arta psihopatologică şi testele proective, psihopatologia expresiei, arta psihopatologică în pedopsihiatrie, art-terapia, patoestetica, analiza cantitativ-statistică a artei psihopatologice.

Istoricul problemei se închee prin prezentarea contribuţiilor romîneşti în acest domeniul.

Cap. III. METODOLOGIE.

In acest capitol este expusă şi argumentată metodologia utilizată de noi în cursul cercetării activităţii şi creaţiei artistice patoplastice.

In ceea ce priveşte metodologia noi am urmărit stabilirea unui acord între aceasta şi scopul cercetării noastre, pentru ca rezultatele obţinute să fie cât mai valide.

In acest sens noi am desprind două elemente:

- metoda cercetării care reprezintă "logica cercetării" cu caracter inductiv;

- tehnica cercetării care reprezintă "strategia cercetării" reprezentînd instrumentul experimental demonstrativ.

Se poate desprinde faptul că metoda are un caracter teoretic, de principiu, iar tehnica unul practic, experimentalist.

Desfăşurarea metodologică a cercetării noastre s-a făcut în următoarele etape:

- etapa clinico-psihiatrică: studiul clinico-psihiatric al personalităţii şi comportamentului clinic al bolnavului ;
- etapa psihopatologică: se adresează relaţiilor dintre personalitatea bolnavului şi opera sa de artă prin analiza procesului de creaţei artistică;
- etapa experimentală: se adresează exclusiv "operelor de artă psihopatologică" ca unor "experimente naturale", expresie a personalităţii şi bolii autorului care le-a produs ;
- etapa psihoterapeutică: este caracterizată prin utilizarea producţiilor plastice ale alienaţilor în scop de terapie ocupaţională de grup.

In ceea ce privesc metodele şi tehnicile de lucru, cele utilizate de noi au fost următoarele:

- analiza activităţii plastice libere ;
- metoda esteticii experimentale;
- metoda experimentului psihopatologic;
- metodele de prelucrare statistică a producţiilor plastice;
- metoda art-terapei;
- metoda patografică;
- metoda istorico-artistică.

Este expusă în continuare desfăşurarea practică a activităţii de cercetare a artei psihopatologice şi a procesului de creaţie artistică patoplastic. Acesta se desfăşoară în cadrul secţiei de "Artă psihopatologică şi art-terapie", cu grupe de bolnavi heterogene. Lucrările sunt recoltate, identificare, ex-

plicare şi în fine analiză-comentariu al acestora de către bolnav şi medicul psihiatru, eventual şi psihologul psihoterapeut.

Cap. IV. ASPECTELE PSIHOLOGICE ALE ACTIVITATII SI CREATIEI PLASTICE.

In acest caipitol sunt studiate, dintr-un punct de vedere strict personal, aspectele psihologice ale activităţii şi creaţiei plastice. Acestea se bazează pe experineţa personală referitoare la problemele de psihologia artei.

Iniţial se face diferenţierea între activitatea artistică care este actul în sine, efector, de producere al operei de artă, deci o formă de conduită specializată; şi creaţia artistică care reprezintă produsul acestei activităţi creatoare, opera de artă propriu-zisă.

In ceea ce priveşte creaţia artistică, un aspect deosebit de important îl reprezintă receptarea realităţii, pe de o parte şi formarea imaginii mentale, pe de altă parte; din care prin procese complexe, de condensare-aglutinare şi deplasare, vor lua naştere imaginile artistico-plastice.

Imaginea plastică, este un simbol, un semn, un mesaj specific. El este format din două elemente: o formă, semnul plastic, imaginea fizică-concretă, obiectuală şi un conţinut, o semnificaţie, un sens simbolic, subiectiv.

Imaginea artistică este direct legată de structura şi dinamica personalităţii autorului care a creat-o, de conţinutul lui intrapsihic.

In acest sens au rol doi factori: expresia şi proecţia.

Intre proecţie şi expresie este o legătură directă, ambele constituind elementele, laturile aceluiaşi proces, anume al creaţiei artistice.

Personal am reuşit cq stabilind că,forma operei fiind dată de expresie iar semnificaţia operei de proecţie, să ajungem la o crealaţie matematică, cababilă de a fi înscrisă pe un sistem de coordonate, obţinîndu-se o curbă grafică, care reprezintă de fapt "curba creaţiei". Aceasta se obţine prin relaţia: C=E+P.

In continuare este analizată personalitatea artistului normal, definirea, structura şi tipologia acestuia. Personal noi am deosebit următoarele tipuri de creatori:

- tipul senzitiv;
- tipul raţional;
- tipul mixt.

Aceste tipuri sunt inspirate, după clasificarea lui E.Kretschmer şi Fr.Minkowska, adaptată de noi şi completată.

In continuare se reia în discuţie, de pe poziţii critice, probelma geniului în artă.

Următorul aspect care este amplu analizat de noi priveşte procesul de creaţie artistică. Se face definirea acestuia şi expunerea caracteristicelor sale, concomitent cu analiza critică a diferitelor puncte de vedere asupra acestui aspect.

In continuare sunt analizate mecanismele şi etapele creaţiei artistice, care sunt:

- receptivitatea;
- flexibilitatea gîndirii;
- asociativitatea;
- originalitatea;
- alţi factori.

In ceea ce priveşte ritmul activităţii de creaţie artistică

noi am deosebit următoarele aspecte:

- activitate disritmică ;
- activitate de tip periodic ;
- activitate continuă.

In ceea ce privesc principalele etape ale procesului de creaţei, arttistică, după experienţa şi pe baza observaţiilor personale, acestea sunt următoarele:

- pregătirea ;
- inspiraţia ;
- conceptualizarea;
- execuţia.

Ultimul aspect care este discutat, se referă la opera de artă plastică ca produs final al activităţii de creaţie artistico-plastică.

Iniţial se defineşte, caracterizează şi se clasifică opera de artă plastică. In ceea ce priveşte clasificarea operelor de artă plastică, noi am preferat următoarea schemă personală:

- după conţinutul vaoric:
  - artă expresivă,
  - artă contemplativă,
  - artă meditativă.
- după aspectul formal:
  - artă figurativ-formală,
  - artă abstractă-nonfigurativă.
- după criterii istorice:
  - artă primitivă,
  - artă infantilă,
  - artă clasică,
  - artă manieristă,
  - artă modernă,
  - folklor.

Deosebit de imporatnt la opera de artă este forma şi conţinutul acesteia.

Opera de artă este un mesaj, un simbol, cu o valoare semnificantă sepcifică, pe baza căruia se poate stabili o comunicare interpersonală, între doui indivizi "pictor - spectator" sau individ şi grup "Pictor -Public". Comunicarea se stabileşte prin intermediul materialului plastico-pictural, care este opera de artă plastică (desen, pictură, sculptură, modelaj, broderie,).

Spre deosebire de sistemul ideal de comunicare, în cadrul comunicării interpersonale prin intermediul mesajului plastic, ceea ce are valoare este intenţia de comunicare-expresie a artisului şi impresia din partea spectatorului. Acestea sunt elementele esenţiale pe care le pune în joc, creind un circuit dinamic acţiunea simbolică a picturii.

In acest cadru un loc deosebit îl au relaţiile dintre procesele decexprèsie şi proecţie despere care s-a vorbit anterior.

Cap. V. ASPECTELE PSIHOPATOLOGICE ALE ACTIVITATI SI CREATIEI PLASTICO-ARTISTICE.

Acest capitol este consacrat analizei psihopatologice şi patoestetice a materialului practic personal, observat şi studiat în decurs de peste zece ani.

Materialul utilizat în cercetarea noastră este reprezentat de producţiile plastice (desene, picturi, sculpturi, modelaje, broderii, etc) produse liber, spontan, de bolnavii avuţi sub directa noastră îngrijire, în diferitele spitale de psihiatrie în care ne-am desfăşuratactivitatea.

In acest scop am urmărit un număr de 300 de bolnavi cu diferite afecţiuni psihice, dintre care am seţecţionat 65 pe care îi analizăm şi discutăm în lucrarea de faţă.

După prezentarea succintă a materialului nostru experimental, se expune valoarea teoretică și practică a acestui , implicit a studierii sale:

- formă de analiză psihopatologică a structurii și dinamicii personalității bolnavilor mentali;
- auxiliar al diagnosticului clinic ;
- metodă de urmărire a evoluției clinice;
- metodă de evaluraré prognostică a stării clinice;
- formă specializată complexă de psihoterapie ocupațională de grup;
- experiment psihopatologic special.

In continuare se face analiza psihopatologică a personalității bolnavului-artist, carcateristicele structurale și dinamica acestuia, tipologia sa clinico-nosologică.

Este analizat în continuare procesul de creație artistică psihopatologic, expunîndu-se factorii determinanți, metodele de execuție tehnică ale operei de artă psihopatologică, ritmul, stilul, legile și mecanismele creației artistice morbide. Se insistă asupra caracterului de comportament-activitate, al creației artistice, ca proces psihic considerat în sine și în acest caz noi am deosebit două mari aspecte:

- reația creatoare
- comportamentul creator.

Legat de aceasta apere stilul care se definește în raport cu tipul de creație artistică morbidă și cu produsul acesteia, semnalînd următoarele tipuri:

- stilul nevrotic,
- stilul caracteriopatic,
- stilul imatur,
- stilul psihotic,

- stilul psihotic,
- stilul demenţial.

Discuţia asupra creaţiei artistice patoplastice se închee cu comentarea acţiunilor exterioare care o influenţează, insistîndu-se în special pe procedurile cu efect terapeutic (psihoterapie, terapiile de şoc, farmacoterapie, etc) asupra bolilor psihice.

Un ultim aspect care este analizat priveşte opera de artă psihopatologică. Se face definirea acesteia, expunerea caracteristicelor sale, formale şi de conţinut, valoarea acesteia. Am insistat asupra unor aspecte de ordin practic din dorinţa de a preciza şi contura unele aspecte care ar putea servi psihiatrului practician în utilizarea directă şi curentă a acestor materiale. In acest sens am propus o clasificare pe care o considerăm practică şi uşoară, legată de clasificarea psihiatrico-nosologică, bazată pe criterii psihopatologice:

- creaţia artistică imatură: corespunzătoare oligofreniilor,
- creaţia artistică caracteriopatică: corespunzătoare psihopatiilor;
- creaţia artistică nevrotică: corespunzătoare nevrozelor;
- creaţia artistică psihotică: corespunzătoare psihozelor:
  - creaţia psihotică delirant-introspectivă: schizofrenie,
  - creaţia psihotică deficitiv-extrospectivă: epilepsie,
  - creaţia psihotică cicloidă: psihoza maniaco-depresivă.
- creaţia artistică demenţială: corespunzătoare demenţelor.

In ceea ce priveşte forma şi conţinutul artei psihopatologice noi am deosebit trei mari categorii de transformări:

- paraformaţiile - presimbolurile;
- neoformaţiile - simbolurile;
- deformaţiile - metasimbolurile.

In ceea ce priveşte valoarea artei psihopatologice deosebim:

- valoarea expresivă,

- valoarea proectivă,

- valoarea natativă,

- valoarea asociativă.

Un aspect foarte puţin cercetat pe care l-am desvoltat în lucrarea noastră este acela legat de aspectul patoestetic al artei psihopatologice. In acest sens am discutat diferitele tipuri de imagini patoplastice, categoriile patoestetice, circuitul psihoestetic şi am analizat în deliu, marile teme ale artei psihopatologice din punct de vedere patoestetic.

In continuare, după aceste aspecte cu caracter general, privind aspectele psihopatologice ale activităţii şi creaţiei plastice, ne-am ocupat în lucrarea noastră de analiza specială a diferitelor modalităţi de alterare morbidă a creaţiei şi activităţii plastice, în diferitele grupări nosologice :

- activitatea şi creaţia plastică în oligofrenie,

- activitatea şi creaţia plastică în nevroze şi psihopatii,

- activitatea şi creaţia plastică în alcoolism,

- activitatea şi creaţia plastică în schizofrenie,

- activitatea şi creaţia plastică în psihoza maniaco-depresivă,

- activitatea şi creaţia plastică în epilepsie,

- activitatea şi creaţia plastică în demenţe.

In fiecare din aceste cazuri am analiza aspectele caracteristice de formă şi semnificaţie ale operei de artă psihopatologică, dinamica creaţiei patoplastice, frecvenţa acesteia în raport cu alte tipuri de manifestări productive, relaţiile ei cu structura şi dinamica psihopatologică a personalităţii bolnavului-creator, valoarea clinico-psihiatrică, tipologie.

Cap. VI. ASPECTE PSIHOPATOLOGICE IN LITERATURA SI ARTELE PLASTICE (PATOGRAFIA).

Această problemă a fost îndelung timp desbătută de numeroşi specialişti, fapt care ne-a determinat a o relua în discuţie şi a ne expune punctul de vedere în această chestiune.

Faptul se leagă de existenţa incontesatabilă a unor elemente comune artei psihopatologice şi creaţiei artistice normale. Pe baza acestora în studiile ştiinţifice de specialitate s-au făcut multe specăaţii de cele mai multe ori problema luînd un caracter confuz, abbitrar, neştiinţific.

Pentru a nu ne dilua în consideraţii sterile, şi în dorinţa de a evita erorile deja produse, ne-am delimitat domeniul cercetării noastre la "patografie".

In acest sens noi am întreprins o analiză a aspectelor psihopatologice întîlnite în creaţia artistică plastică şi în literatură.

Spre deosebire însă de cercetarea din capitolele precedente, analiza patografică nu s-a adresat în speţă artei psihopatologice ci a vizat arta cultă apartenentă la faptele de cultură, vizînd personalităţile creatoare consacrate în domeniul artei.

Abaliza noastră de patografie se adresează, artiştilor, plastici sau literaţi, care în decursul vieţii lor au prezentat diferite afecţiuni psihice, ducînd la modificări ale stilului, creaţiei artistice, temelor, compoziţiei, etc. Asistăm la o mutaţie a creaţiei şi operelor lor de artă, legate de starea de boală mentală, care se reflectă în forma şi conţinutul operelor acestor creatori.

Pe aceste considerente patografia se înrudeşte cu arta psihopatologică şi justifică interesul cercetării noastre.

In acest capitol noi am întreprins o analiză psihobiografică a personalităţii artiştilor plastici sau literaţi care au prezentat tulburări psihice, în raport cu operele de artă produse de aceştia în decursul bolii lor psihice.

Cercetarea s-a făcut după criterii clinico-psihiatrice, analizîndu-se toxicomaniile, nevrozele, psihopatiile, schizofrenia, psihoza maniaco-depresivă, epilepsia, delirurile sistematizate cronice şi neuroluesul.

Cazurile discutate de noi au fost variate şi am încercat să avem o cuprindere cît mai largă atît în ceea ce priveşte aspectul artistic cît şi cel psihopatologic.

Am ţinut seamă de inegalitatea informaţiilor de care dispunem , de riscurile acestor date adesea incerte, de aspectele legate de contextul socio-cultural-istoric în care s-au desvoltat, au trăit şi creat artiştii respectivi.

Cap. VII. RAPORTUL DINTRE ARTA PSIHOPATOLOGICA, ARTA PRIMITIVA, ARTA INFANTILA, ARTA DELICVENTILOR, ARTA MODERNA.

Ca şi problemele ridicate în capitolul precedent, cele pe care le-am analizat în acest capitol au reprezentat o problematică deosebit de mult desbătută de specialişti.

Aceasta se datoreşte în principal fenomenelor de regresiune şi recul pe care le întîlnim în operele de artă psihopatologică şi care au făcut pe mulţi specialişti să apropie această creaţie morbidă, de creaţia artistică infantilă, primitivă sau să o asimileze cu manierele artei moderne.

De aici a decurs concluzia inversă, şi anume că aceste tipuri de arte, citate de noi, nu ar fi decît expresia unui ace-

luiaşi determinăsm morbid, că aceste arte ar fi apartenete artei psihopatologice, că societăţile primitiv-arhaice sau curentele morednişte din artă ar fi supuse unui proces de degenerare, unei aliènări progresive, ca expresie a unei schizofrenizări în desvoltare a artelor şi culturii în general.

Personal am supus criticii aceste afirmaţii, am adus teze şi argûmente capabile de a infârma aceste teorii, ptecizînd domeniul fiecăreia dintre acestea.

Existena regresiunii în arta psihopatologică nu o negăm, dar ea este un fenomen intrinsec psihopatologic şi nu poate fi aplicat în afara acestor frontiere.

Aceste probleme sunt discutate în multiple sensuri: psihologic şi psihăpatologic, social-istoric, culturologic, antropologic.

In final se revine la problema regresiunii în arta psihopatologică, descriindu-se principalele forme ale acesteia :

- regresiunea de tip delirant,
- regresiunea de tip autist,
- rggresiunea prin disociaţie.

Cap. VIII. COORDONAREA SI INTERPRETAREA REZULTATELOR.

Acesta reprezintă ultimul capitol al tezei noastre şi el cuprinde o vedere sintetică asupra principalelor probleme desvoltate în lucrarea noastră.

Se face precizarea şi definiţia domeniălor: arta normală, arta psihopatologică şi patografie, analizate, din cele trei puncte de vedere: personalitatea artistului creator, procesul de creaţie artistică, opera de artă finită.

In acest capitol cu caracter sintetic, am început prin a face o analiză comparativă a personalităţii creatoare normale şi a bolnavului mental-pictor; a procesului de creaţie artistică normal şi patologic; a operei de artă normală şi psihopatologică. In această privinţă am urmărit structura caracterială, tipologia şi dinamica celor trei elemente mai sus menţionate, precum şi factorii determinanţi, specifici pentru starea de normalitate şi cea de alienaţie mentală, în raport cu activitatea şi creaţia artistică.

In cadrul acestei analize cu caracter comparativ, nu am avut în vedere numai analiza elementelor specifice-individuale, pentru starea de normalitate şi de boală mentală, ci concomitent şi factorii comuni ambelor.

In acest sens ne-am referit şi am analizat aspectele relaţiilor dintre "normal/patologic" din cadrul structurii personalităţii bolnavului mental-artist, în raport cu procesul de creaţie artistică şi opera de artă plastică finită morbidă.

In continuare am discutat, în prima cercetărilor întreprinse de noi o schiţă a desvoltării viitoare a artei şi culturii, din punct de vedere psihologic.

Se face deasemeni unele referinţe, bazate pe cercetările şi observaţiile personale, în problema "artei" şi "esteticii experimentale".

Lucrarea noastră se închee cu concluzii privint importanţa, teoretică şi practică a cercetării aspectelor psihopatologice ale activităţii şi creaţiei plastice :

- formă de analiză a structurii şi dinamicii personalităţii bolnavului mental;

- auxiliar al diagnosticului clinico-psihiatric;

- metodă de urmărire a evoluţiei clinice şi apreciere prognostică;

- formă specializată de psihoterapie ocupaţională de grup;

- modalitate de experiment psihopatologic, cu valoare psihodiagnostică.

Lucrarea noastră se prezintă sub forma unui volum de 3ol pag., redactat cu un "Cuvînt înainte", o "Intorducere" şi opt capitole, fiind urmat de o bibliografie de 477 de titluri şi cu 16 tabele-scheme în text.

Volumul este urmat de un "Album-anexă", cuprinzînd un număr de 162 de figuri, reproduceră după desene şi picturile bolnavilor mentali, analizaţi în lucrarea noastră, selectaţi din cei 3oo de cazuri studiate de noi în decurs de lo ani (65 de bolnavi) cu diferite afecţiuni psihice, reuşind să redea un tablou complet al activităţii şi creaţiei patoplastice.

